між собою у порівнянні з «технічними» жанрами. Усередині «гуманітарних» та «технічних» жанрів існує повний або частковий збіг лексичних значень атрибутів ДАК, які утворені різними суфіксальними морфемами. Однак, якщо порівняти атрибути ДАК з тими ж суфіксами, що функціонують у «гуманітарному» чи «технічному» жанрах, стає очевидним, що між лексичними значеннями у цих двох типах жанрів не існує жодного збігу.

Ключові слова: дискурс, частота використання, кількість, лексичне значення, суфіксальна морфема, жанр, сумарна частота.

УДК 811.16'367.622

Н. О. Щербій

МІЖКАТЕГОРІАЛЬНИЙ СТАТУС ЗВОРОТНИХ ВІДДІЄСЛІВНИХ ІМЕННИКІВ У СЛОВ'ЯНСЬКИХ МОВАХ

У статті визначено статус віддієслівних іменників у слов'янському мовознавстві. Описано міжкатегоріальні зв'язки віддієслівних утворень, схарактеризовано їх гібридність. Порівняно специфічні особливості зворотних віддієслівних іменників у слов'янських мовах, зокрема словотвірні, морфологічні та семантичні аспекти. Проаналізовано уживання зворотних віддієслівних іменників у сучасних текстах.

Ключові слова: віддієслівні іменники, зворотний формант, реципрок, рефлексив, декаузатив, термінатив.

DOI 10.34079/2226-3055-2019-12-21-233-241

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень і публікацій. Одним з найбільш дискусійних у сучасному мовознавстві є дослідження міжкатегоріальних зав'язків на тлі кількох споріднених мов. Таким багатоаспектним мовним явищем є віддієслівні утворення, т. зв. «гібридні форми дієслова» (дієприкметники, дієприслівники, віддієслівні іменники), які знаходяться на межі кількох частин мови, виявляючи синкретизм на морфологічному та семантико-синтаксичному рівнях.

В основі «гібридності» лежить теорія мішаних частин мови О. Пешковського, яка полягає у формуванні частин мови, що поєднують у собі категорії, характерні різним класам слів, як наприклад, стану, часу, зворотності, відмінка, числа. До таких частин мови дослідник відносить віддієслівний іменник, який знаходиться в середині категорії іменника, дієприкметник та дієприслівник, що сформувалися в межах прикметника та прислівника відповідно. Усі названі змішані частини мови об'єднує категорія виду, яка передусім належить дієслову, тому й досліджувати ці частини мови потрібно на ґрунті дієслова [5, с. 104].

У західнослов'янському мовознавстві віддієслівні іменники були предметом вивчення М. Jelinek, Н. Křížková, Р. Karlík, J. Furdík, К. Buzássyová, F. Trávníček, J. Gebauer, В. Havránek, J. Puzynina, Н. Safarewiczowa, А. Скоплев, у східнослов'янському – О. Пчелінцева, М. Гінзбург, К. Пономаренко, О. Петрик та ін. Однак єдиного трактування та частиномовної приналежності так і не було визначено, чим і зумовлена **актуальність** комплексного дослідження міжкатегоріальних зав'язків

віддієслівних іменників у слов'янських мовах, зокрема на фоні «гібридності» цієї категорії, яка суміщає ознаки діаметрально протилежних частин мови.

Мета та завдання дослідження полягають у визначенні поняття віддієслівний іменник у слов'янському мовознавстві, характеристиці та порівнянні структурно-семантичних особливостей віддієслівних іменників категоріального типу в слов'янських мовах, зокрема збереженні зворотного форманту *się*, що спричиняє утворення нових специфічних зворотних віддієслівних іменників, аналізі вживання зворотних віддієслівних іменників у сучасних польськомовних текстах.

Виклад основного матеріалу. У слов'янському мовознавстві немає чіткого розуміння природи віддієслівних іменників. Так, польський мовознавець Z. Saloni вживає термін *odśownik*, який використовується для позначення віддієслівних іменників на *-nie* / *-cie* типу *pachnienie*, *wiedzenie*, таким чином відносячи ці утворення до дієслівних форм [16]. S. Mędak також уживає подібний термін *rzeczownik odśowny*, включаючи ці слова до парадигми дієслова [13]. W. Doroszewski зараховує такі форми до іменника, оскільки в академічному словнику польської мови під його редакцією [19] знаходимо визначення *forma rzeczownikowa czasownika: zakochanie (się)* – іменна форма дієслова *zakochać się*; *rozmiękczenie* – іменна форма дієслова *rozmiękczyć*. S. Dubisz використовує інший підхід, оскільки більшість віддієслівних іменників на *-nie*, *-cie* безпосередньо відносить до складу статей про дієслова в межах дієслівної парадигми: як наприклад: *rozmyślanie książk.* «*Zastanawiać się nad czymś, rozważać, roztrząsać coś w myśli; medytować*». Якщо девербатив має інше додатково фіксоване предметне значення, це показується в окремій дієслівній статті, а потім дається окреме пояснення значень: а) *rzecz. od rozmyślać* (іменник від *rozdumувати*); б) «*medytacja, refleksja, także religijna*» [17].

У чеській мові термін *podstatné jméno slovesné* (у словацькій мові зустрічається подібне визначення *slovesné podstatné meno*) позначає акціональне віддієслівне утворення з формантом *-ni*, *-ti*, яке має флексивні ознаки іменника й виражає категорію роду, числа і відмінка, але й регулярно походить від основ дієслів, наслідуючи категорію виду і зворотності (*dotýkání se – dotknutí se, rozcházení se – rozejiti se*) [7, с. 259].

Авторка ґрунтовної монографії про віддієслівні іменники J. Puzynina слідом за іншими західнослов'янськими мовознавцями (K. Buzásová, J. Furdík, H. Křížková, P. Karlík) виокремлює два типи віддієслівних іменників: 1) категоріальні *substantivum verbale* (*-anie*, *-enie*, *-cie*, *-ęcie*), що за формально-семантичними характеристиками тяжіють до дієслова; 2) некатегоріальні *substantivum deverbale*, які утворюються за допомогою різноманітних суфіксів і близькі до іменника [14, с. 28–33].

У східнослов'янських мовах немає поділу на категоріальні й некатегоріальні типи: усі подібні утворення розглядають як віддієслівні іменники, що є результатом словотвірного підходу до розгляду цього мовного явища, хоча спостерігається різноманітний обсяг дієслівної семантики у лексемах [6]. І. Вихованець, К. Городенська в межах іменника розглядають словотвірну іменникову категорію граматичної предметності, що ґрунтується на трансформації номіналізації. До цієї категорії дослідники зараховують відпредикатні іменники (здебільшого віддієслівні та відприкметникові), які нівелюють вихідні дієслівні категорії та набувають іменникових граматичних категорій [1, с. 101–102].

У польській мові віддієслівні іменники категоріального типу (*substantivum verbale*) утворюються від пасивних дієприкметників на *-any*, *-eny*, *-ty*, *-ęty* за допомогою формантів *-anie*, *-enie*, *-cie*, *-ęcie*. Для них характерне процесове значення і здатність зберігати суфікси й префікси твірного дієслова, що є формальними показниками

належності до певного виду. Відповідно вони успадковують граматичну категорію виду, яка передає характер протікання процесу, а саме: цілісність / нецілісність, результативність / нерезультативність, початок дії / завершеність, багатократність / однократність, граничність / неграничність, тяглість / миттєвість тощо [3; 4].

Значеннєво утворюються два типи іменників [12, с. 284]: 1) присудкові, на кшталт *sluchanie*, *mysie* і 2) підметові, як *podanie* 'письмове прохання, документ, заява', *nakrycie* 'стола', *okrycie* 'плащ', *zamknięcie* 'замок, колодка'. Щодо підметових віддієслівних іменників подібні думки висловлюють й українські мовознавці. Так, І. Вихованець та К. Городенська стверджують, що набуття синтаксичних і морфологічних ознак нової для вихідного слова частини мови іноді супроводжується також семантичним зрушенням – частковим або повним семантичним зближенням з іншою частиною мови, до якої синтаксично й морфологічно це слово перейшло. Так, віддієслівна морфологізована субстантивація може мати кілька ступенів транспозиції: синтаксичний, морфологічний і семантичний, тому й наявна велика кількість видів віддієслівних іменників (на позначення дії, процесу або стану). Утворені внаслідок віддієслівної морфологізованої субстантивації іменники разом з вихідними дієсловами мають спільну лексичну семантику, але різні частиномовні граматичні категорії й формально-синтаксичні та семантико-синтаксичні функції [1, с. 115–116].

Найдавніші спорадичні згадки про появу віддієслівних іменників у польській мові датуються XV століттям, але широкого вжитку вони набули з XVIII століття [15, с. 333–334], і їхня продуктивність не припиняється, про що свідчить утворення цілком нових віддієслівних іменників від запозичень на позначення сучасних інформаційних процесів, як от: *esemesowanie*, *googlanie*, *facebookowanie*, *instalowanie*, *nagrywanie*, *pobieranie*, *blogowanie*, *instagramowanie*, *polubienie*. Деякі користувачі навіть в одному реченні можуть ужити декілька таких дериватів: *Spodobało nam się blogowanie, facebookowanie.. czas na instalowanie* (Інтернет-сторінка). Про продуктивність свідчить і те, що деякі утворення навіть набирають питомо польських зворотних особливостей (*instalowanie się*, *logowanie się*), як от у заголовку статті: *Od «grzechu anielstwa» do «uważności», czyli poezja jako instalowanie się w świecie* (M. Zaleski Teksty Drugie 2011).

Серед слов'янських мов сучасна польська мова вирізняється збереженням зворотного форманту *się* при віддієслівних іменниках категоріального типу. У чеській і словацькій мовах ця тенденція також зберігається, але меншою мірою: напр.: словацьк. *rozbiehať sa* (розбігатися) – *rozbehnúť sa* (розбігтися) → *rozbiehanie sa* – *rozbehnutie sa* (розбіг) [7]; чеськ. *dočasně zakrývat* – *zakrýt* (тимчасово закривати – закрити) → *dočasně zakrývání* – *zakrytí* (тимчасове закриття). Щодо споріднених східнослов'янських форм подібне трактування є навряд чи застосовним або зовсім неможливим, пор.: укр. *закривання* – *закриття*, але *витування* – ?; рос. *разбегание* (*ся) – ? [7]. Аналогічна ситуація спостерігається також у південнослов'янських мовах [7]. Як стверджує F. Trávníček, J. Gebauer, B. Navránek зворотність у чеських віддієслівних іменниках є периферійною і факультативною, а словники взагалі можуть не фіксувати зворотних форм віддієслівних іменників, оскільки вони призначені для практичного користування, як наприклад: *A pak přišlo učení se fotografie – malířství – umění* (J. Němec). Причиною цього, як вважає H. Safarewiczowa [15, с. 332], є те, що в польській та чеській мові, на відміну від української та російської, зворотний займенник не злився з дієсловом, а вільно функціонує в реченні, хоча для нього характерне явище десемантизації як займенника: *Zmuszają do obejrzenia się, nawet do podążenia się za kobietą, które ich używa* (J. L. Wiśniewski).

У сучасній польській мові для зворотного віддієслівного іменника характерною є постпозиція зворотного форманту, винятком становлять нечисленні приклади препозиції, пов'язані з тенденцією до уникання зворотного форманту *się* в кінці речення [8]: *Albo upicie się, najmocniejsze, ale już w tym samym momencie zaczyna się trzeźwienie* (О. Tokarczuk), а при збігу двох енклітик порядок уживання також порушується, як от: *Nie miałam zbyt wiele czasu na przyglądanie mu się w łóżku, byłam na dziś umówiona na sesję fotograficzną ze znajomą Anki* (К. Macios).

Якщо у реченні вживаються два зворотних віддієслівних іменника, тоді виникає явище гаплогії, яке полягає в редукції повторюваного фонетичного елементу *się*, причому уцілілий елемент *się* отримує функції й зредукованого, а у реченні займає позицію після першого іменника, як наприклад у реченні: *Zbyt mocno zatroskałem się człowieczą skórą, zbyt mocne czulem obrzydzenie do wszystkiego, co ludzkie, zbyt mocno znudziło mnie ubieranie się i rozbieranie, ubieranie się i rozbieranie, kurne!* (Т. Bołdak-Janowska). Явище гаплогії може виникати тільки в сурядних реченнях, у підрядних реченнях не спостерігається.

У польській мові при зворотних віддієслівних іменниках *się* може опускатися в конструкціях з секундарним абстракційним значенням, як от: підметовим (*wydarzenie się – wydarzenie*), абстракційних ситуаціях (*przywitanie się – przywitanie, pożegnanie się – pożegnanie, zaostwienie się – zaostwienie, polepszenie się – polepszenie, pogorszenie się – pogorszenie*), станів (*pojednanie się – pojednanie*): *Ileż w to staranie (się) włożonej latami pracy, ile znoju i mordęgi tysięcy i tysięcy ludzi* (R. Kapuściński). Таке явище найчастіше виступає в конструкціях з секундарним абстракційним значенням, у яких віддієслівний іменник ужитий в множині: *Pociąg Zenka odchodził za trzy godziny i teraz odbywały się ostatnie przygotowania* (І. Jurgielewiczowa).

Існує низка злексикалізованих виразів з віддієслівними іменниками без *się*, утворених від рефлексивних дієслів, як от [15]: *trzęsienie ziemi, Boże Narodzenie, wbrew spodziewaniu, do zobaczenia, niedoczekanie twoje, olejek do opalania, do widzenia, głębokie zastanowienie, zapalenie płuc, kaleka od urodzenia, uniesienie*.

Уживання зворотного форманта при віддієслівних іменниках характерне тільки для присудкових віддієслівних іменників категоріального типу на *-anie, -enie, -cie, -ęcie*. Серед таких іменників виділяємо п'ять значеннєвих груп:

1. Власне зворотні віддієслівні іменники, у яких суб'єкт є одночасно й об'єктом виконуваної дії. До власне зворотних девербативів зараховуємо слова, які позначають дію, скеровану на зовнішність чи поверхню власного тіла. Такі дії особа-суб'єкт виконує над самим собою, шляхом т. зв. 'самообслуговування', тобто суб'єктові й об'єктові властива «семантична рефлексивність». Це гігієнічні або інші процеси, що виконуються за допомогою рук і скеровані на все тіло. Найчисленніші девербативи цієї групи мають значення 'обслуговувати самого себе' [9]: *mierzenie się, szorowanie się, wytarcie się, polewanie się, mycie się, golenie się, mydlenie się, perfumowanie się, charakteryzowanie się, gładzenie się, obsmarowanie się, pudrowanie się, ubranie się, rozbieranie się: Następne sceny to przechodzenie przez kolejne służby, mierzenie się wzrokiem ze strażnikami, a w końcu słowne przepychanki z urzędnikiem, który ma wydać walizkę.* (J. Loretz).

Конструкції з власне зворотними віддієслівними іменниками рідко трапляються в НКЖР. Причиною цього є продуктивна тенденція до еліпсису *się* при зворотних віддієслівних іменниках зі значенням 'дії, пов'язані з особистою гігієною' [14, с. 104]: *mycie się, ubieranie się, czesanie się, golenie się: Chłopiec wciąga szorty, wsuwa nogi w trepy, machnięcie ręką po włosach zastępuje czesanie* (І. Jurgielewiczowa).

До власне рефлексивних віддієслівних іменників відносимо також слова, дія яких виражає оцінку вчинку чи поведінки суб'єкта щодо самого себе. Вони виражають оцінне ставлення суб'єкта до об'єкта, передача якого є основною метою повідомлення мовця [9, с. 182–183]:

1) меліоративні власне рефлексиви виражають симпатію, любов, повагу, ніжність, люб'язність суб'єкта до самого себе в контексті взаємодії з соціумом: *chwalenie się, ekscytowanie się, wychwalanie się, chępczenie się, pysznienie się, wywyższanie się, chlubienie się, wylansowanie się. Radością kolekcjonera nie jest **chępczenie się** tym, co zgromadził, nie jest nią wartość jego zbiorów, ani nawet sława posiadacza* (Małgorzata Kuźmińska; Michał Kuźmiński) – виділений зворотний віддієслівний іменник має значення 'вихваляння своїм нагромадженням майном', а отже має оцінну конотацію.

2) пейоративні власне зворотні віддієслівні іменники служать для вираження антипатії, зневажливого, відверто ворожого, несхвального ставлення суб'єкта до об'єкта висловлення. Образи, що лежать в основі пейоративних рефлексивів, імплікують ідею дій-стимуляторів негативної поведінки людини та вад її характеру, які засуджуються соціумом: *posądzenie się, zbłaźnienie się, ośmieszenie się, skompromitowanie się, znesławianie się, nienawidzenie się, ukaranie się, łajanie się, obwinienie się, oczernianie się, oszkalowanie się, biczowanie się, splugawienie się. Narzekala na śpiewanie, próby, wyjazdy, mówiła, że to **ośmieszenie się** i przesada, że chciała tylko raz, spróbować jak kiedyś, dla zabawy, że jest zmęczona, nieludzko zmęczona* (W. Kowalewski) – 'висміяння, зневажання'.

У польській мові до власне рефлексивних віддієслівних іменників належить специфічний клас зі значенням 'роздвоєння особистості', де суб'єкт із позиції стороннього спостерігача виконує дію над об'єктом, який розуміється як відображення суб'єкта. До цієї групи належить обмежена кількість слів-синонімів до дієслова *widzieć* // *bacimui*: *zobaczenie się, obejrzenie się, obserwowanie się, egzaminowanie się, oglądanie się, widzenie się, opatrzenie się, poobserwowanie się, ujrzenie się, przeglądanie się, przejrzenie się. Pani Brońcowa wymawiała córce niezaradność, nieumiejętność, a przy tym do najbłahszej rozmowy tyle wplątywała napomknien, tyle ważkich nawiasów, iż każde **widzenie się** z Żaneta stawało się dla tej ostatniej mordującym* (W. Gąsiorowski).

2. Взаємні віддієслівні іменники [10], які позначають взаємну (симетричну) дію суб'єкта й об'єкта щодо один одного, на кшталт: *całowanie się* – całować wzajemnie jeden drugiego; *kąsanie się* – dokuczać sobie, dręczyć się wzajemnie; *bicie się* – bić jeden drugiego, wzajemnie sobie zadawać razy; *tluczenie się* – bić się, *przekrzykiwanie się* – przekrzykować siebie wzajemnie.

РецД розглядаються в складі утворених ними реципрокальних конструкцій (РецК), які позначають ситуацію з двома учасниками (актантами), кожен із яких водночас є суб'єктом та об'єктом цієї перехідної дії. Наприклад: ... *dopiero na schodach **całowali się** po raz drugi i drugie ich całowanie się było jeszcze inne od pierwszego, jeszcze dłuższe...* (W. P. Szymański); *Do rytuału należy **polewanie się** na przemian gorącą i zimną wodą oraz wzajemne **smaganie się** brzoźowymi witkami* (R. Kolmas); *Wolala wygłup, **bicie się** poduszkami od powagi* (M. Gretkowska); *Wzajemne **przekrzykiwanie się**, chamskie i seksistowskie uwagi, powtarzanie w kółko tego samego były spowodowane nie tylko brakiem moderatorów* (K. A. Wychowalek) – виділені зворотні віддієслівні іменники мають яскраво виражене реципрокальне значення, про що свідчить і контекст і допоміжні ад'єктивні маркери (*wzajemne*), окрім того останній дербатив *przekrzykiwanie się* передає ще й мультиплікативно-взаємне значення, коли взаємна

діє є багаторазовою (у польській мові девербативи з таким значенням практично відсутні).

3. Середні (медіальні) віддієслівні іменники, у яких зворотний формант не виконує самостійної функції, а становить з іменником невіддільну єдність і є складником непостійної дієслівної лексеми, виступає як фактично функціонально пустий складник дієслівної лексеми: *banie się, wstydzanie się, zakochanie się, odstrzeliwanie się, borykanie się, chępcie się, dodzwonienie się, brzydzanie się, domaganie się, wpatrywanie się, rozejście się, podobać się, śmianie się, spodziewanie się. Do godz. 14 praktycznie nie było szans na **dodzwonienie się** do Urzędu Miasta, bo w centrali telefonicznej rozładowały się akumulatory* (Express Ilustrowany).

До середніх віддієслівних іменників [8], зараховуємо іменники з т. зв. плеонастичним *się*, емпатичним рефлексивним показником, зворотні та незворотні форми яких є значеннєво рівнозначними й вільно функціонують у мовах [15, с. 341], такі як: *dotknięcie – dotknięcie się, błyszczenie – błyszczenie się, chichotanie – chichotanie się, świecenie – świecenie się, bradziażyć – bradziażyć się, doczekać – doczekać się, wypytać – wypytać się, przesiadanie – przesiadanie się, spóźnienie – spóźnienie się*. Ці пари не утворюють семантичної чи граматичної опозиції, а тільки формальну, оскільки функціонування в мові двох значеннєво рівнозначних форм призводить до занепаду однієї з них, частіше зворотної. Як наприклад: ... *im mocniej krzyczałem, tem głośniejsze dochodziło do moich uszu **chichotanie się** osób, zapelniających widocznie mój pokój* ... (J. Lam) – твір датований 1878 роком, проте в NKJP не знаходимо жодного речення з *chichotanie się*, як і в Інтернет-просторі.

4. Термінативні віддієслівні іменники, які виражають високий ступінь інтенсивності, граничну межу чи досягнення результату виконаної дії: *przyglądanie się, przypatrywanie się, nasłuchanie się, wdawanie się, przysłużenie się, uganianie się*. Формальним показником цієї групи є префікс і зворотний займенник, оскільки термінативні безпрефіксні формації у польській мові слабо розвинені, а іменникові деривати взагалі не утворюються. *Intensywne życie towarzyskie, **uganianie się** za kobietami kolidują z prowadzeniem skutecznych badań* (Andrzej Krzywicki).

5. До п'ятої групи варто віднести віддієслівні іменники з декаузативним значенням [11], що описують ситуації, які виникають спонтанно, несвідомо. Для конструкцій із декаузативами характерне усунення чи виведення агентивного семантичного компонента. Декаузативи констатують зміну стану предмета, хоч причина цієї зміни залишається невизначеною. Такі девербативи характерні передусім для наукової літератури та є дуже поширеними, як наприклад: *Świeca pali się ok. 11-12 min, natomiast koncha nieco krócej, bo ok. 10 minut. A więc **palenie się** do połowy zajmie ok. 4,5 do 5 min* (T. Szewczyk) – у реченні виділений віддієслівний іменник *palenie się* вживається зі зворотним формантом, що призводить до деконкретизації ситуації: процес горіння відбувся сам чи хтось імпліцитний спричинив його, причина залишається невизначеною.

Декаузативні віддієслівні іменники позначають природні явища в широкому розумінні, тобто біологічного (*krzewienie się, aglutynowanie się, otorbienie się*) і тваринного світу (*kocenie się, oproszenie się, wycielenie się, żrebiecie się*), хімічних (*mineralizowanie się, destylowanie się*), фізичних (*elektryzowanie się, magnesowanie się, skondensowanie się*), атмосферних явищ (*stopienie się, zachmurzenie się, rozwijanie się*), проявів хвороб (*dializowanie się, gnojenie się, obieranie się*), елементів топографії та інше. *Elektryzowanie się tkanin jest utrapieniem każdej gospodyni* (Internet); *Po drugie, zużywanie się narzędzia może przybierać różne postacie, np. starcie na powierzchni*

przyłożenia, żłobek na powierzchni natarcia, wykruszenie się krawędzi skrawającej, wytarcie się wierzchołka ostrza (J. Kosmol).

Висновки. Віддієслівні іменники становлять особливу гібридну форму дієслова, що охоплює ознаки діаметрально протилежних частин мови – іменника та дієслова. Зворотні віддієслівні іменники є специфічною рисою польської мови, частково чеської та словацької, зберігаючи категорію виду та зворотності. Для зворотних віддієслівних іменників здебільшого характерна постпозиція зворотного форманту *się*, а також явище гаплогії та опускання *się* у сталих конструкціях. Значення виділяємо 5 груп віддієслівних іменників: власне зворотні, взаємні, середні (медіальні), термінативні та декаузативні. Уживання віддієслівних іменників у польській мові відзначається високою продуктивністю, про що свідчить утворення цілком нових лексем від запозичень на позначення сучасних інформаційних процесів, а деякі утворення навіть набирають питомо польських зворотних особливостей (*instalowanie się, logowanie się*).

Перспективи подальших досліджень. Гібридність дієслівних форм становить актуальний і малодосліджений аспект, зокрема в контексті структурно-семантичних відмінностей на тлі слов'янських мов. Зворотність віддієслівних іменників є одним з найяскравіших прикладів гібридності, проте варто простежити й інші категорійні особливості девербативів у слов'янських мовах.

Список використаної літератури

1. Вихованець І. Теоретична морфологія української мови / І. Вихованець, К. Городенська. – Київ : Пульсари, 2004. – 400 с. ; Vykhoanets I. Teoretychna morfolohiia ukrainskoi movy / I. Vykhoanets, K. Horodenska. – Kyiv : Pulsary, 2004. – 400 s.
2. Гінзбург М. Видове протиставлення віддієслівних іменників на позначення опредметнених процесів у слов'янських мовах / М. Гінзбург // Українська мова. – 2011. – № 2. – С. 30–43 ; Hinzburh M. Vydove protystavlennia viddiieslivnykh imennykiv na poznachennia opredmetnennykh protsesiv u slovianskykh movakh / M. Hinzburh // Ukrainska mova. – 2011. – № 2. – S. 30–43.
3. Гінзбург М. Мовознавче підґрунтя теорії подавання процесових понять в українській фаховій мові / М. Гінзбург // Українська наукова термінологія. Природничі науки : зб. матер. наук.-практ. конф., м. Київ, 2 листоп. 2012 р. – Ч. 4. – С. 29–39 ; Hinzburh M. Movoznavche pidgruntia teorii podavannia protsesovykh poniat v ukrainskii fakhovii movi / M. Hinzburh // Ukrainska naukova terminolohiia. Pryrodnychi nauky : zb. mater. nauk.-prakt. konf., m. Kyiv, 2 lystop. 2012 r. – Ch. 4. – S. 29–39.
4. Горпинич В. О. Морфологія української мови : підруч. / В. О. Горпинич. – Київ : Академія, 2004. – 335 с. ; Horpynych V. O. Morfolohiia ukrainskoi movy : pidruch. / V. O. Horpynych. – Kyiv : Akademiia, 2004. – 335 с.
5. Пешковский А. Русский синтаксис в научном освещении / А. Пешковский ; вступ. ст. Е. В. Клобукова. – 8-е изд. – Москва. 2001. – 450 с. ; Peshkovskiy A. Russkiy sintaksis v nauchnom osveshchenii / A. Peshkovskiy ; vstup. st. Ye. V. Klobukova. – 8-e izd. – Moskva. 2001. – 450 s.
6. Пчелинцева Е. От глагола к имени : аспектуальность в русских, украинских и польских именах действия / Е. Пчелинцева. – Санкт-Петербург : Наука, 2016. – 367 с. ; Пчелинцева Е. От глагола к имени : аспектуальность в русских, украинских и польских именах действия / Е. Пчелинцева. – Санкт-Петербург : Наука, 2016. – 367 с.
7. Скоплев А. Дві іпостасі західнослов'янського дієслівного іменника (на матеріалі чеської мови) / А. О. Скоплев // Вісник університету імені Альфреда Нобеля.

Серія : Філологічні науки. – 2018. – № 1. – С.259–270 ; Skopliiev A. Dvi ipostasi zakhidnoslovianskoho diieslivnoho imennyka (na materiali cheskoï movy) / A. O. Skopliiev // Visnyk universytetu imeni Alfreda Nobelia. Seriiia : Filolohichni nauky. – 2018. – № 1. – S. 259–270.

8. Щербій Н. Граматична сполучуваність виразу сіє в польській мові в порівнянні з українською мовою (постфікс ся) / Н. О. Щербій // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Філологія. – 2014. – Вип. 9. – С. 44–48 ; Shcherbii N. Hramatychna spoluchuvaniist vyrazu siє v polskii movi v porivnianni z ukrainskoïu movoïu (postfiks sia) / N. O. Shcherbii // Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Seriiia : Filolohiia. – 2014. – Vyp. 9. – S. 44–48.

9. Щербій Н. Категорія зворотності в українській і польській мовах / Н. Щербій // Зіставно-типологічні студії : українська мова на тлі споріднених мов : моногр. / за ред. В. І. Кононенка. – Київ ; Івано-Франківськ ; Варшава : Видавництво Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, 2015. – С. 180–200 ; Shcherbii N. Katehoriia zvorotnosti v ukrainskii i polskii movakh / N. Shcherbii // Zistavno-typolohichni studii : ukrainska mova na tli sporidnennykh mov : monohr. / za red. V. I. Kononenka. – Kyiv ; Ivano-Frankivsk ; Varshava : Vydavnytstvo Prykarpatskoho natsionalnoho universytetu imeni Vasyliia Stefanyka, 2015. – S. 180–200.

10. Щербій Н. Рефлексивність і реципрокальність в польській та українській мовах / Н. Щербій // Вісник Прикарпатського університету. Філологія. – 2015–2016. – Вип. 44–45. – С. 135–139 ; Shcherbii N. Refleksyvnist i retsyprokalnist v polskii ta ukrainskii movakh / N. Shcherbii // Visnyk Prykarpatskoho universytetu. Filolohiia. – 2015–2016. – Vyp. 44–45. – С. 135–139.

11. Щербій Н. Рефлексивні декаузативи в польській та українській мовах / Н. Щербій // Studia Ucrainica Varsoviensia. – 2016. – Т. 4. – С. 273–281 ; Shcherbii N. Refleksyvni dekauzatyvy v polskii ta ukrainskii movakh / N. Shcherbii // Studia Ucrainica Varsoviensia. – 2016. – Т. 4. – S. 273–281.

12. Doroszewski W. Podstawy gramatyki polskiej / W. Doroszewski. – Wyd. 2. – Warszawa, 1963. – Cz. 1. – 318 s.

13. Mędak S. Słownik form koniugacyjnych czasowników polskich : Podręczny słownik języka polskiego / S. Mędak. – Kraków. 2004. – 363 s.

14. Puzynina J. Nazwy czynności we współczesnym języku polskim (słowotwórstwo, semantyka, składnia) / J. Puzynina. – Warszawa : Warszawa Państwowe Wydawnictwo Naukowe 1969. – 205 s.

15. Safarewiczowa H. Rzeczowniki «zwrotne» w języku polskim / H. Safarewiczowa // Język Polski. – 1954. – Т. 34, Z. 5. – S. 332–348.

16. Saloni Z. Czasowniki polskie. Odmiana. Słownik / Z. Saloni. – Warszawa. 2004. – 256 s.

17. USJP – Uniwersalny słownik języka polskiego / by S. Dubisza. – Warszawa : Wydawnictwo Naukowe PWN, 2004. – Wersja 1.0.

18. Wieczorek D. Ukraiński pierfiękt na -no, -to na fonie polskiego pierfięкта / D. Wieczorek. – Wrocław : Wydawnictwo uniwersytetu wrocławskiego, 1994. – 115 s.

19. WSJP – Wielki słownik języka polskiego / by W. Doroszewski. – Warszawa : Państwowe wydawnictwo naukowe. – 1958–1969. – Т. I–X

Стаття надійшла до редакції 10.11.2019.

N. Shcherbii

INTERCATEGORICAL STATUS OF REFLEXIVE VERBAL NOUNS IN SLAVIC LANGUAGES

One of the most debatable topics in modern linguistics is the study of intercategoryal relations between several related languages. These multidimensional linguistic phenomena include the verbal formations, the so-called «hybrid forms of verbs» (participles, transgressive, reflexive verbal nouns), which are on the border of several parts of speech displaying syncretism at the morphological, semantic and syntactic levels.

The article defines the status of verbal nouns in Slavic linguistics. It describes the intercategoryal links of verbal formations and characterizes their hybridity. It provides comparison of specific features of reflexive verbal nouns in Slavic languages, including word-forming, morphological and semantic aspects. It also analyzes the use of reflexive verbal nouns in modern texts.

*Verbal nouns are a special hybrid form of the verb, which covers the features of diametrically opposite parts of the language, namely the noun and the verb. Reflexive verbal nouns are a specific feature of Polish, partly Czech and Slovak as well, which maintain the category of aspect and reflexivity. The postposition of the reflexive formant *się*, as well as the phenomenon of haplology and omission of *się* in lexicalized constructions mostly characterize reflexive verbal nouns.*

There are five groups of verbal nouns:

1) reflexive verbal nouns, in which the subject is the object of the action being performed as well. The reflexive deverbatives include words that denote the action directed at the appearance or surface of one's body;

2) reciprocal verbal nouns, which denote the mutual (symmetrical) action of the subject and object against each other;

3) medial verbal nouns, in which the reflexive formant does not perform an independent function, but forms an inseparable unity with the noun and is a component of a non-permanent verbal lexeme;

4) terminative verbal nouns expressing a high degree of intensity, limit or achievement of the result of the action performed;

5) decausal verbal nouns describing situations that arise spontaneously, unconsciously, and are primarily typical for scientific literature. Decausatives state the change in the subject's state, although the reason for this change remains unclear.

The use of verbal nouns in Polish is characterized by high productivity, as evidenced by the formation of entirely new lexemes from loanwords used to denote modern information processes, and some formations even take on specific Polish reflexive features.

Key words: *verbal nouns, reverse formant, reciprocal, reflexive, decausative, terminative.*